

СТАТИСТИКА

Я. М. Кашуба,
*кандидат економічних наук, доцент,
професор кафедри теоретичної та прикладної економіки
Інституту економіки і менеджменту
Національного університету "Львівська політехніка"*

УДК 658.114.1 [001.8+002.5] : 330.46

ОБҐРУНТУВАННЯ СТРУКТУРИ ПОКАЗНИКІВ СИСТЕМИ МОНІТОРИНГУ ПІДПРИЄМНИЦТВА ВІДПОВІДНО ДО КОНЦЕПЦІЇ ЖИТТЄЗДАТНОСТІ

Запропоновано структуру системи моніторингу, що відповідає концепції життєздатності та включає групи показників для оцінювання поелементної, регіональної, функціональної та інноваційної структур підприємництва.

Ключові слова: підприємництво, моніторинг, життєздатність, стратегія, мета.

Мале підприємництво є важливою структурною ланкою економіки будь-якої країни. Недосконалість нормативно-методологічного забезпечення аналізу, оцінювання та управління станом малого та середнього бізнесу, неоднозначність законодавчої бази з питань підприємництва створюють чимало перешкод як для діяльності малих бізнесових структур, так і для їх моніторингу.

Деякі аспекти формування системи моніторингу знайшли відображення в роботах українських учених З. С. Варналія, О. Д. Василика, Б. М. Данилишина, Я. А. Жаліла, І. Г. Манцурова, А. А. Чухна тощо.

Аналіз наукових праць показав, що сьогодні склалась ситуація відсутності повноцінної системи моніторингу, що відповідає стратегічній меті розвитку підприємництва. Складність формування системи моніторингу обумовлюється, по-перше, невідповідністю показників, що одержуються на підставі статистичної інформації на національному рівні, показникам, що визначаються за методологією міжнародних організацій. По-друге, відсутній централізований орган, що збирає інформацію щодо підприємництва. По-третє, статистична система України досі орієнтується на економічні показники, хоча й активно проводяться кон'юнктурні дослідження та опитування респондентів, що можуть характеризувати й певні соціальні показники.

Метою роботи є побудова структури показників системи моніторингу відповідно до основної стратегічної мети підприємництва — забезпечення життєздатності та з урахуванням регіональної структури, з огляду на рівень інноваційності та відповідність сучасним світовим тенденціям щодо розвитку сфери послуг.

© Кашуба Я. М., 2013

Колектив авторів під керівництвом І. Г. Манцура [1] пропонує систему статистичних показників малого підприємництва, що може бути подана у вигляді трьох блоків, перший з яких дає змогу охарактеризувати стан сектору малого підприємництва країни в статистичній, другий — розглянути і проаналізувати динаміку розвитку цього сектору, третій блок статистичних показників дозволяє здійснювати міжнародні порівняння, що також допомагає зробити висновки щодо рівня розвитку національного сектору малого підприємництва. Водночас авторами не зазначено мету збору та формування інформаційного блоку, а система моніторингу реалізується відповідно до певної мети.

Зауважимо, що статистичні показники повинні використовуватись у системі моніторингу та бути передумовою для підготовки стратегічних рішень. Враховуючи постійні стратегічні дії та задекларовану увагу до підприємств малого та середнього бізнесу, статистичні показники повинні відповідати управлінським потребам в інформації, зокрема при формуванні системи моніторингу використання статистичної інформації повинно узгоджуватись з певними завданнями та напрямками.

В останній час статистична система в ЄС все більш орієнтується на якісні параметри розвитку підприємництва, зокрема, за даними аналітичного звіту Європейської комісії *“Entrepreneurship in the EU and beyond”* (2009 р.), найбільш важливими питаннями, що впливають на розвиток підприємництва, є усвідомлення статусу підприємця: визначення переваг та пояснення вибору; зображення підприємців у суспільстві, структуризація за професійними класами; вибір особою виду діяльності при доступі до фінансових ресурсів; стимулювання ділової активності суспільства; визначення стартових чинників бізнесу; сприйняття суспільством ризиків та бар'єрів для розвитку підприємництва; освіта підприємців (зокрема шкільна) як фактор розвитку [2].

У Європі також діє програма ЕІР, спрямована на підтримку інноваційних малих і середніх підприємств у ЄС. У програмі основну увагу приділено доступу до фінансування для малих і середніх підприємств, бізнес-послугам для підприємців, підтримці для поліпшення інноваційної політики та еко-інноваціям [3]. В програмі ЕІР враховується вплив оточуючих середовищ, внутрішні зв'язки та сили підприємництва, здатність до розвитку та важливість мотивації для здійснення підприємницької діяльності. У програмі для моніторингу підприємництва використовується система індикаторів, що поділені на три групи: детермінанти, показники ефективності підприємництва та показники, що здійснюють вплив на розвиток.

У 2013 році запропоновано нову програму для забезпечення конкурентоспроможності малих та середніх підприємств (COSME) на період 2014–2020рр. Метою програми є полегшення доступу до фінансування для малих і середніх підприємств; формування сприятливих умов для створення і зростання бізнесу; заохочення підприємницької культури в Європі; підвищення та забезпечення конкурентоспроможності підприємств малого та середнього бізнесу, що спрямоване на вихід на зовнішні ринки та поліпшення доступу до них. Значну увагу приділено розвитку потенціалу підприємництва: допомозі у створенні власного бізнесу, освіті, можливості консолідації [4].

Світова статистика виокремлює такі індикатори для підприємництва: відсоток підприємців, які сприймають підприємництво як бажаний кар'єрний вибір; ставка прибутковості в підприємстві; зростання очікувань на ранній стадії підприємницької діяльності (відносна поширеність); покращення можливостей для розвитку підприємницької діяльності (відносна поширеність); необхідність розвитку підприємницької діяльності (відносна поширеність); наявність нового продукту на ранній стадії підприємницької діяльності; сприймання можливостей; рівень підприємництва на ранніх стадіях підприємницької активності (загальний, окремо для жінок та чоловіків працездатного віку) [5].

В Україні 5 листопада 2008 року було схвалено Стратегію розвитку державної статистики на період до 2012 року, яка була спрямована на створення передумов для задоволення інформаційних потреб суспільства у високоякісній статистичній інформації, гармонізації системи показників з міжнародними стандартами на рівні, рекомендованому для статистичних служб країн — кандидатів на членство в ЄС.

Аналіз стратегії розвитку державної статистики показує, що вона орієнтується на зовнішні вимоги до статистики й прийняття зарубіжного досвіду, а також на посилення взаємодії з суспільством.

Зокрема державна служба статистики України тісно співпрацює з представниками статистичних органів Франції у створенні статистичного реєстру. Крім того, враховується думка міжнародних спостерігачів та експертів. Так, у жовтні 2012 року було оприлюднено результати Рейтингу умов ведення бізнесу “Doing Business–2013”, який щороку складає Світовий банк спільно з Міжнародною фінансовою корпорацією. Україна покращила свої позиції на 15 одиниць — піднялась з 152-го на 137-е місце, увійшла у першу трійку країн, які продемонстрували значне покращення у веденні бізнесу за останній рік [6].

За результатами та з метою подальшого руху України у рейтингу було активізовано роботу із експертами, які здійснюють оцінювання для Рейтингу, представниками Міжнародної фінансової корпорації, Європейської бізнес-асоціації, Американської торгово-промислової палати в Україні, центральних органів виконавчої влади та сформовано низку завдань та пропозицій до проекту Національного плану дій на 2013 р., виконання яких сприятиме покращенню умов ведення бізнесу в країні та відповідно підвищенню місця у рейтингу.

Діяльність малих підприємств за суцільними державними статистичними спостереженнями вивчається за нижчезазначеною системою показників: демографічні дані на підприємства; обсяг реалізованої продукції, робіт, послуг (без ПДВ, акцизу); обсяг реалізованої продукції (робіт, послуг), виконаний підрядником на умовах підряду; операційні витрати з реалізованої продукції, робіт, послуг; зайнятість та оплата праці працівників; валові капітальні інвестиції; витрати підприємства на інновації та інформатизацію.

Бачимо, що статистичні показники підприємств малого та середнього бізнесу є відмінними від тих, які використовуються в світовій практиці, що зумовлює неможливість їх порівняння із загальносвітовими та Європейськими тенденціями.

У Законі України “Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні” зазначено, що одним з видів підтримки для підприємств є інформаційна, яка включала б надання інформації, зокрема статистичної. Отже, інформація, підготовлена службою статистики, повинна відповідати інформаційним потребам малого та середнього бізнесу [7]. Таким чином, інформаційний блок моніторингу повинен містити важливі показники для елементів суб’єктів підприємництва: держави, підприємців та громадських об’єднань, що представляють їх інтереси.

Доцільно також підкреслити значущість нормативно-методологічних показників при моніторингу. На сьогодні вже затверджено Методичні рекомендації здійснення моніторингу умов ведення бізнесу в Україні, за якими індикаторами регулювання підприємницької діяльності є оцінки реєстраційних процедур, системи перевірок, дозвільної системи, оподаткування, технічного регулювання.

У межах компетенції Державної служби України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва проводяться заходи з дерегуляції підприємництва, спрямовані на моніторинг, формування єдиної інформаційної системи у сфері розвитку підприємництва за такими напрямками:

— у дозвільній системі: скорочення кількості документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності. Цей напрям здійснюється спільно з громадськими організаціями, підприємцями та експертами на основі аналізу законодавчих актів;

— у ліцензуванні: передбачено засади запровадження електронного ліцензування; забезпечення вільного безкоштовного доступу за допомогою мережі Інтернет до інформації, що міститься в ньому; уніфікацію процедур ліцензування;

— у сфері державного нагляду (контролю): опрацьовуються проекти нормативно-правових актів у напрямку зменшення кількості та частоти здійснення планових заходів державного нагляду (контролю);

— у регуляторній політиці: удосконалення нормативної бази, спрямоване на зменшення регуляторного тиску та впорядкування регуляторної діяльності органів місцевого самоврядування;

— у сфері сприяння розвитку підприємництва: формування і реалізації регіональних та місцевих програм розвитку; зміни до Порядку використання коштів для мікрокредитування суб'єктів малого підприємництва. У рамках цього напрямку проведено Всеукраїнський конкурс бізнес-планів підприємницької діяльності серед молоді; проведено навчальні семінари.

Оскільки кінцевою метою стратегії є забезпечення життєздатності малих та середніх підприємств, то система моніторингу повинна містити в собі такі показники, що показують зміни в життєздатності. Структура показників визначається структурою життєздатності [8]. Отже, система моніторингу повинна містити в собі індикатори стійкості, надійності, розвитку та вмотивованості.

Стратегічне управління життєздатністю підприємництва, що спрямоване на мінімізацію виникнення загроз та суперечностей, повинно здійснюватись з позиції управління його структурою, що характеризує структуру інноваційних підприємств та сфери послуг, відповідність розвитку підприємництва міжнародним тенденціям, регіональну структуру, та за видами діяльності тощо. Отже, для моніторингу функціонування системи підприємництва повинні використовуватися не тільки динамічні, а й структурні індикатори.

Щодо вмотивованості, то її моніторинг базується на опитуваннях підприємців. Зауважимо, що вмотивованість у класичній концепції життєздатності розуміється як вмотивованість до розвитку. Разом з цим у сучасних кризових умовах необхідно розглядати також вмотивованість до функціонування. Тому опитування підприємців повинно відбуватись згідно з трьохелементною структурою життєздатності: надійності, стійкості та розвитку.

Не можна зменшувати значимість впливу громадських організацій на рівень життєздатності підприємців. Якщо система моніторингу для підприємців включає економічний блок показників, для держави — нормативно-методологічний, то для громадських організацій — соціальний.

Показниками моніторингу впливу громадських організацій на життєздатність підприємництва пропонуються:

— динаміка та структура формування соціальних інститутів (незалежних медіа; громадської думки; добровільних асоціацій та об'єднань; системи зовнішнього громадського контролю за владою на всіх рівнях; правозахисних організацій тощо);

— рівень довіри до громадських організацій (визначається на основі експертної думки та опитувань);

— рівень цінностей та чеснот (плюралізм, толерантність, довіра до співвітчизників та суспільних інститутів, здатність до компромісів без втрати гідності, самоповага, ввічливість, громадська солідарність та взаємодопомога);

— рівень соціальних практик (суспільна активність громадян, що не обмежується участю у виборах; громадські рухи; ініціативні групи; громадянська залученість до добровільних суспільних, зокрема неформалізованих та "віртуальних" (наприклад, через інтернет-листування), об'єднань; поінформованість; правова культура та вміння застосовувати правозахисну та судову систему; діяльність незалежних правозахисних недержавних організацій; лобіювання суспільно-значимих ініціатив).

Зауважимо, що оскільки система підприємництва має три основні складові елементи, то й індикатори повинні виділяти життєздатність цих елементів. У табл. 1 автором запропоновано структуру системи моніторингу відповідно до концепції життєздатності, що включає виділення показників для оцінювання поелементної, регіональної, функціональної та інноваційної структур.

Таблиця 1

**Структура показників системи моніторингу
відповідно до концепції життєздатності**

Види структур		Стійкість	Надійність	Живучість	Вмотивованість
Поелементна структура	Підприємства малого та середнього бізнесу	— обсяг реалізованої продукції, робіт, послуг (без ПДВ, акцизу): загальний, виконаний підприємником на умовах підряду; — операційні витрати з реалізованої продукції, робіт, послуг;	— зайнятість та оплата праці працівників;	демографічні дані підприємства; — витрати підприємства на інновації та інформатизацію;	— валові капітальні інвестиції;
	Держава	— оцінки дозвільної системи;	— оцінки реєстраційних процедур, зокрема ліцензування; — оцінки технічного регулювання;	— оцінки сприяння розвитку підприємництва : державна підтримка, проведення конкурсів; проведення навчальних семінарів тощо;	— оцінки системи перевірок; — оцінки системи оподаткування;
	Громадські організації	— динаміка та структура формування соціальних інститутів;	— рівень довіри до громадських організацій;	— рівень соціальних практик;	— рівень цінностей та чеснот;
Регіональна та функціональна структура		— співвідношення виторгу від зовнішніх споживачів та виторгу в межах кластера чи регіону;	— рівень утворення кооперацій та кластерів в регіоні; — динаміка обсягу послуг, що надаються учасниками кластеру один одному;	— динаміка обсягу послуг, що надаються учасниками кластера один одному;	— питома вага витрат на менеджмент в консолідованих витратах кластера; — питома вага господарюючих суб'єктів, які мають мотивацію та беруть участь у кластерах;
Інноваційна структура		— рівень НДКР, що виконані приватним сектором;	— інноватори в сфері ефективного використання ресурсів (% від фірм);	— рівень організацій підтримки інфраструктури бізнесу;	— інтенсивність НДДКР бізнес-сектору (BERD у % від ВВП);

Продовження табл. 1.

Відповідність процесам глобалізації	— структурні зрушення в підприємстві при взаємодії з іноземними інвесторами;	— структура соціоеколого-економічних систем;	— динаміка зростання пріоритетних видів діяльності відповідно до VI технологічного укладу;	— зміна рівня дохідності при глобалізації;
-------------------------------------	--	--	--	--

Аналіз табл. 1 дозволяє зробити висновок, що система наявних статистичних показників та запропоновані показники моніторингу в цілому узгоджуються.

Напрямок щодо моніторингу підприємств та впливу держави є найбільш розробленим. Водночас для моніторингу реакції підприємств на певні зміни доцільно також здійснювати аналіз соціальних інститутів, практик, цінностей, довіри.

Моніторинг функціональної та регіональної структури потребує посилення взаємодії елементів підприємництва між собою для формування інноваційних показників за напрямками стійкості, розвитку, вмотивованості. За інноваційною структурою недостатньо статистичної інформації за напрямками надійності та вмотивованості. Щодо відповідності процесам глобалізації, то потребується конкретизація екологічних показників, структуризація їх за розмірами підприємств та видами діяльності, проведення співвідношень щодо зростання пріоритетних видів діяльності.

Система моніторингу є підсистемою стратегічного управління і багато своїх недоліків та прогалин переносить на систему вищого рівня. Так, за аналізом показників, можемо зробити висновок, що життєздатність підприємництва не можна забезпечити, не сформувавши системи оцінювання соціальних інститутів та громадських організацій. У регіонах України є недостатнім рівень розвитку та стійкість кластерів до зовнішніх умов. Інноваційний напрям підприємництва майже не забезпечений відповідними показниками, тому немає можливості ефективно управляти, не усвідомлюючи змін. Щодо відповідності процесам глобалізації, то потребується впровадження також систем оцінювання екологічних наслідків функціонування підприємництва.

Отже, в роботі вперше запропоновано структуру показників системи моніторингу відповідно до концепції життєздатності, що дозволяє виокремлювати розподіл показників залежно від їх взаємодії із зовнішнім середовищем, внутрішніх сил, здатності до розвитку та вмотивованості та узгоджувати її зі стратегічними завданнями управління.

Перспективою наукових досліджень є подальша деталізація показників.

Список використаних джерел

1. Розвиток малих підприємств (статистичне оцінювання впливу на економічне зростання та конкурентоспроможність країни) [Текст] : [монограф.] / [І. Г. Манцуров, С. С. Ващаєв, С. Г. Дрига та ін.] ; за наук. ред. І. Г. Манцурова. — К. : КНЕУ, 2009. — 181, [3] с.
2. Analytical report "Entrepreneurship in the EU and beyond" (2009) [Text] // The Gallup Organization : Eurobarometer. — № 283. — May, 2010. — 201 p.
3. Entrepreneurship and Innovation Programme (EIP) [Text] // Work Programme 2013 [Electronic Resource] European Commission. — URL : http://ec.europa.eu/cip/documents/work-programmes/index_en.htm#h2-2013.
4. Programme for the Competitiveness of enterprises and SMEs (COSME) 2014–2020 [Electronic Resource] European Commission. — URL : http://ec.europa.eu/cip/cosme/index_en.htm.
5. List of indicators in world statistics. Section «Economy and Finance» Entrepreneurship [Electronic Resource] World Statistics. — URL : <http://world-statistics.org/list-series.php#>.
6. Doing Business 2013 (data for the Ukraine) [Text] // The International Bank for Reconstruction and Development : The World Bank — 2013. — 123 p.
7. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні : Закон України від 22.03.2012 р. № 4618–VI [Текст] // ВВР. — 2013. — № 3. — Ст. 2.

8. Моделювання управління життєздатністю комерційного банку [Текст] : [монограф.] / за заг. ред. Л. Н. Сергєєвої. — Запоріжжя : КПУ, 2011. — 327 с.

*Рекомендовано до друку кафедрою теоретичної та прикладної економіки
Інституту економіки і менеджменту
Національного університету "Львівська політехніка"
(протокол № 8 від 27 лютого 2013 року)*

Надійшла до редакції 18.03.2013

Кашуба Я. М. Обоснование структуры показателей системы мониторинга предпринимательства согласно концепции жизнеспособности

Предложена структура системы мониторинга, которая соответствует концепции жизнеспособности и включает группы индикаторов для оценки поэлементной, региональной, функциональной и инновационной структур предпринимательства.

Ключевые слова: предпринимательство, мониторинг, жизнеспособность, стратегия, цель.

Kashuba, Ya. M. Justification of the Structure Entrepreneurship Indicators Monitoring System According to the Concept of Viability

The author offers the structure of the monitoring system, which corresponds to the concept of viability and includes a group of indicators to evaluate the element, regional, functional and innovative entrepreneurship structures.

Keywords: entrepreneurship, monitoring, viability, strategy, goal.

